

Tanzimat Dönemi'nde Bartın Kazasının Demografik Yapısı¹

Yrd. Doç. Dr. Ramazan ARSLAN
Bartın Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
rarslan@bartin.edu.tr

Özet: Osmanlı Devletinin taşradaki idarî üniteleri olan kazaların sosyal ve ekonomik yapılarının anlaşılması, devletin genel yapısına ilişkin daha sağlıklı sonuçların ortaya çıkmasını kolaylaştıracaktır. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nde zaman zaman önemli tahrir çalışmaları yapılmış, bu tahrirler sonucu kısaca adına Temettuât Defterleri adı verilen defter koleksiyonları meydana gelmiştir.

Bu çalışmada Ondokuzuncu Yüzyılda bir Anadolu şehri olan Bartın Kazasının Tanzimat Dönemi'ndeki demografik yapısı incelenmiştir. Yapılan incelemede, şehrin farklı dönemlerde taşıdığı demografik özellikler belirlenmeye çalışılmış, nüfusun gelişim çizgisi ortaya konulmuştur. Böylece, köy- şehir genel yapısını yansıtabilecek tahlillerle araştırmaya bütüncül bir çerçeve kazandırılmaya çalışılmıştır. Çalışma yönteminde, zaman zaman yorumlarla beraber arşiv kaynakları ön plana çıkarılmıştır. Bu çerçevede, çalışmanın temel kaynağını; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belge, defter ve kataloglar oluşturmaktadır. Bu çalışmanın hem özgün bir niteliğe sahip olması hem de yapılacak alan araştırmalarda temel kaynak niteliğini taşıması açısından literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bartın, Demografik Yapı, On dokuzuncu yüzyılda Bartın, Tanzimat Dönemi'nde Bartın, Bartın'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı.

Demographic Structure of Bartın Township During Tanzimat Era

Abstract: Understanding social and economic structures of the townships, which were administrative units of the Ottoman State at the provinces, shall lead us to obtain optimum results about the general structure. From time to

¹ Bartın Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir. (Proje No: 2013.1.77)

time, some considerable analyzing studies had been made in the Ottoman State under such a framework and as a result of such studies, notebook collections, which are shortly named as Temettuât Defterleri (Profit Notebooks), were issued.

In this study, demographic structure of Bartın township, which was an Anatolian city in the 19th century, during Tanzimat (reforms) era has been analyzed. Within this investigation study carried out, demographic properties that the city had in various eras has been tried to be determined and development line of population has been displayed. Thus, the research has been tried to have a holistic frame by means of analysis that is to reflect the village-city general structure. Within the method used in the study, archive sources have been emphasized together with comments in various sections. In this context, the basic source of the study is composed of documents, notebooks and catalogues existing in Prime Ministry Ottoman Archives. It is hoped that, this study would fill a considerable gap by not only having an original qualification; but also having potential to be a basic source for the researches in related area to be conducted.

Key words: *Bartın, Demographic Structure, Bartın in the 19th century, Bartın in Tanzimat (reforms) era, Social and Economic structure of Bartın.*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde taşradaki idarî birimler üzerine yapılacak ya da yapılmakta olan mikro düzeydeki çalışmalar, devletin geniş coğrafyasını içine alan sosyo-ekonomik özellikleri hakkında önemli bilgiler vermesi açısından önemlidir.

Klasik dönemde imparatorluk düzeyinde yapılan sosyo-ekonomik çalışmalar bu konuda pek çok defterin meydana gelmesine katkı sağlamıştır. Bugün bu tür çalışmalara kaynaklık eden milyonları aşkın belge vardır (Tabakoğlu, 2005). Tanzimat'ın uygulandığı yerlerde Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettuât sayımları sonucunda oluşan Temettuât Defterleri, bu anlamda önemli istatistikî verileri kapsamaktadır. Bu defterlerden hareketle bir bölgenin belirli bir dönemine ait mikro ve makro düzeyde sosyo- ekonomik yapısı incelenebilir.

Tanzimat Dönemi'nde Bartın kazasının demografik yapısını ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada, ilgili kazaya ait defter ve belgeler üzerinde yoğun bir inceleme yapılmıştır. Araştırma sonucunda Bartın'ın nüfusunda dönemler itibariyle artma ve azalma yönünde önemli farklılıklar

olduğu görülmüştür. Tanzimat Dönemi'nde bir Anadolu kazasının merkez ve kırsal alanını içine alan bu çalışma, hem Anadolu köyü hem de Anadolu kasabasının özelliklerini yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir. Bilindiği gibi köy gibi yerleşim birimlerinin temel özelliği, bu tür yerlerin tarım ve hayvancılık faaliyetlerini yoğun olarak içinde barındırmasıdır. Kentler, daha çok yoğun bir nüfusun barındırdığı, ticarî ve sınaî iş kollarındaki meslekî farklılaşmaların olduğu ve tarımsal faaliyetlerin nispeten azaldığı yerleşim alanlarıdır. Kasaba ölçekli yerleşim birimleri ise, köy-kent özelliklerini birlikte taşıyan orta büyüklükteki yerleşim birimleridir (Öztürk, 1996).

Çalışmada köy, kent ve kasaba üçlüsü birlikte ele alınmış, şehrin tarihi ve demografik yapısı üzerinde durulmuştur. Şehrin tarihi yapısı Osmanlı'ya gelinceye kadar ve Osmanlı dönemi olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Şehrin demografik yapısının incelendiği başlık altında ise nüfusun gelişim seyri belgeler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Bartın Kazasının Tarihi Gelişimi ve Demografik Yapısı

1.1. Şehrin Tarihî Gelişimi

1.1.1. Osmanlı'ya Gelinceye Kadar

Bartın, günümüzde Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bir ildir. Bartın'ın ilk sahiplerinin M.Ö. 14.yy.da Gaskalar ve M.Ö. 13.yy.da Hititler olduğu kabul edilmektedir (T.C. Bartın Valiliği, 2008). Milâttan önce 279'da Pontus Krallığına, 70 yıllarında Roma idaresine geçen Bartın, Milâttan sonra 395'te Bizans sınırları içinde yer aldı. 1204'te Trabzon Rum İmparatorluğu'nda kalmış ise de 1261'de tekrar Bizans'ın eline geçmiş ve Fatih'in 1461'de Amasra'yı fethiyle kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. (Tuncel, 1992).

Bilinen eski adı Parthenios olan Bartın, "Bartın Çayı"'nın Karadeniz'e ulaştığı kesimin 11 km. kadar güneydoğusunda kurulmuştur. Adını bu çaydan almış olan Bartın, Türklerin eline geçtikten sonra önem kazanmaya başlamış ve ilk dönemlerde çok yakınındaki tarihi merkez konumunda bulunan Amasra'nın gölgesinde kalmıştır.

Bartın'ın bilinen bir adı da "Oniki Divan"'dır. Zeynep Korkmaz'ın yaptığı çalışmada (Korkmaz, 1965) yer alan Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi'ndeki 1051 tarihli ve 35 sayılı Defter-i Mufassal-ı Bolu'da bu ilçe hem Bartın hem de Oniki Divan adlarıyla geçmektedir. Korkmaz, ayrıca 935/1528 tarihini taşıyan Bolu Livası Kanunu'nun 26.ncı maddesinde Oniki Divan kazası olarak yazıldığını kaydetmektedir.

1.1.2. Osmanlı Dönemi

Bartın, Osmanlı idarî teşkilatında Anadolu eyaletinin Bolu sancağı içinde yer almış ve çevre halkının alışveriş yaptığı bir Pazar yeri olarak gelişmiştir. XVII. Yüzyılda Evliya Çelebi, Bartın çayı ağzındaki kalyonlardan gemilerle İstanbul'a kereste gönderildiğini belirtmektedir (Tuncel, 1992).

XVII. Yüzyılın sonlarında Bolu sancağının lağvedilmesiyle Bartın Voyvodalıkla idare olunmuş ve 1811'de Bolu mutasarrıflığının kurulmasıyla tekrar bu mutasarrıflık içinde yer almıştır (Tuncel, 1992). 1867'lerde Bartın kazasında kaymakamlık, 1876 yılında ise belediye teşkilâtının kurulduğu bilinmektedir. Bartın kaza olarak 1870'lerde Bolu sancağına dolayısıyla Kastamonu vilâyetine bağlı kalmıştır (Yakupoğlu, 2010).

1.1.3. Cumhuriyet Dönemi

Bartın 1920 yılında Zonguldak mutasarrıflığına bağlanmış, Zonguldak'ın 1924'te il olmasıyla bu ile bağlı bir ilçenin merkezi konumuna getirilmiş ve 28.08.1991 tarih ve 3760 sayılı yasayla il statüsüne kavuşmuştur. Bartın'ın günümüzde Merkez, Amasra, Ulus, Kurucaşile² olmak üzere 4 ilçesi, Arıt, Kozcağız, Kumluca, Abdipaşa ve Hasankadı beldeleriyle birlikte 9 Belediyesi ve 262 köyü bulunmaktadır (T.C. Bartın Valiliği , 2008).

2. Demografik Yapı

Nüfus hareketleri, toplumların dönüşümünde önemli rol oynar. Dünya tarihine bakıldığında demografik olayların toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi etkileri açık bir şekilde görülür. Nüfus hareketlerini gözlemlemek amacıyla ülkelerin tarihinde zaman zaman nüfus istatistikleri yapılmıştır. Tarihte yapılan nüfus sayımlarında 1575 yılına kadar haneler sayılırken 1575 yılından sonra yapılan nüfus sayımı sistemi değiştirilerek nefer olarak sayım yapılmıştır (Kütükoğlu, 2000).

Osmanlı nüfus istatistikleri, önemli idari ve askeri ihtiyaçlar üzerine geliştirilmiştir. Osmanlı tarihinin sosyo-ekonomik gerçeklere göre anlaşılmasını sağlamada Türkiye'de nüfus ve arazi araştırmalarını başlatan Ömer Lütfi Barkan, bu konuda çok önemli bir isim olarak bilinmektedir (Karpaz, 2003). Sayımlar, arazi tetkikleri ve kalıcı bir nüfus kayıt sistemi 19.yüzyıl idaresi

² Amasra, Osmanlı döneminde ilçe iken Cumhuriyetle birlikte bucak statüsüne düşürülmüş, 1987'de yeniden ilçe statüsüne getirilmiştir. Ulus, 1944 yılında, Kurucaşile ise 1957 yılında ilçe olmuştur (T.C. Bartın Valiliği , 2008).

açısından son derece önem kazanmıştır. 19.yüzyılda ve 20.yüzyılın başlarında yapılan sayımlar, Osmanlı nüfusu konusundaki belli başlı bilgi kaynaklarıdır. Modern anlamda ilk nüfus sayımının 1831 yılında yapıldığı kabul edilmektedir. 1831 sayımında yalnızca erkekler sayılmıştı (Karpat, 2003).

Bartın'ın nüfusu 1831 nüfus sayımında 7.135 erkek nüfus olarak tespit edilmiştir. Aynı tarihte Amasra'nın nüfusu 6.411, Ulus'un nüfusu 3.110 olarak sayılmıştır. Dolayısıyla 1831'de Bartın'ın toplam nüfusu 15.000'i aşmıştır. Sayımın yapıldığı tarihte Bartın Viranşehir sancağına bağlı idi. Viranşehir sancağının sayım sonunda toplam nüfusu 60.727 olarak hesaplanmıştır. Buna göre Bartın'ın sancak nüfusu içinde %27.43'lük bir orana sahip olduğu görülür(Karpat, 2003). Kazanın nüfusu 1253/1837 tarihinde kaza merkezi dâhil toplam 8.109 iken 1260/1843'te 5,122'ye düşmüştür (NFS.d.nr.771).

Nüfus hareketlerinin izlendiği bir diğer bilgi kaynağı Vilayet Salnameleridir. Bu salnamelerden hareketle bir vilayetin ya da vilayete bağlı kazanın nüfusunu tespit etmek mümkündür. XIX.yüzyılda Bartın, Kastamonu vilayeti Bolu Sancağı içinde bir kaza idi.

H.1289/M.1872 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesinde Bartın'da 8977 Müslüman, 3 Rum ve 6 Ermeni hanesi vardı. 9 mahallesi ve 122 köyü olan kazada 32.000 Müslüman, 8 Rum ve 17 Ermeni yaşamaktaydı. H.1306/M.1888'de 44.846, H.1310/M.1892'de 49.619 Müslüman ve 575 Gayrimüslim yaşamaktaydı (Çetin, 2014).

1881/1882-1893 tarihinde Bartın'ın nüfusu, Osmanlı genel sayımında Müslüman kadın 24.284, erkek 25.535; Rum kadın 200, erkek 180; Ermeni kadın 95, erkek 100 olmak üzere toplam 50.394'tür (Karpat, 2003).

Cumhuriyet döneminde yapılan 1927 tarihli ilk nüfus sayımında 8681 olarak tespit edilen Bartın'ın nüfusu 1950'ye kadar fazla gelişme göstermemiş, 1940 sayımında 8.226'ya düşmüş ve 1950'de tekrar 8.789'a çıkmıştır. 1940 yılında nüfus azalmasının nedeni, 1937'de yapımına başlanılan Ankara-Zonguldak demiryolunun yapılması ve Bartın'ın sahip olduğu önemli ulaşım fonksiyonunun Zonguldak'a geçmiş olmasıdır.

1950'li yıllarda şehirde kontrplak, kereste, kiremit ve çimento fabrikalarının temellerinin atılmasıyla 1960'ta nüfus 11.506'ya ulaşmıştır. Ayrıca 1967'de modern bir limana kavuşması, 1969'da yeni kereste fabrikalarının kurulmasıyla şehir yeniden canlanmış ve 1970'te nüfusu 15.926'ya kavuşmuştur. 1990 sayımına göre şehrin nüfusu 205.834, nüfus yoğunluğu ise 97 olarak gerçekleşmiştir (Tuncel, 1992).

Bartın ilinin nüfusu 2000 sayımlarına göre 184.178'dir. Nüfusun %26'sını oluşturan 48.002 kişi kentsel alanda, %74'ünü oluşturan 136.176 kişi kırsal alanda yaşamaktadır. 1990 yılı sayımında nüfus 205.834 idi. Son 10 yıllık dönemde %-11.11'lik bir azalma olmuştur. Nüfustaki bu azalma, il genelindeki nüfus değişimi hareketinin sadece kırsal alandan kentsel alanlara doğru olmadığını, ilden dışarıya göç hareketlerinin olduğunu göstermektedir. Bartın ili nüfusu en çok azalan iller arasında 6. sırada yer almaktadır (T.C. Bartın Valiliği, 2008).

2007 Adrese bağlı kesin olmayan nüfus istatistiklerine göre il nüfus toplamı 179.835'tir. Kent nüfusu köyden gelen göçler sebebiyle 1990-2007 döneminde %40.21 artmıştır (T.C. Bartın Valiliği , 2008). Bartın ilinin nüfusu, 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 188.436'dır (TÜİK, 2013).

Demografik yapı ile ilgili buraya kadar genel bilgiler verildi. Bundan sonraki bölümlerde, Tanzimat Dönemi'nde bir kaza olan Bartın'ın şehir merkezi ve köyelerine ait nüfus hareketleri detaylı olarak ele alındı. Nüfusu tespit etmek amacıyla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan nüfusla ilgili NFS.d. fonunda kayıtlı defterlerden yararlanıldı. Nüfus bilgileri verilirken, nüfus rakamlarının alındığı defterleri tanımak adına defterlerin özellikleri hakkında bilgi verildi. Biz bu fonlardan kaza merkezi ve köylerle alakalı belli başlı defterleri tek tek inceleyip Bartın'ın Tanzimat Dönemi'ndeki nüfusunu ortaya koymaya çalıştık.

2.1. Şehir Merkezi

Bartın şehir merkezinin nüfusu, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde NFS.d fonunda kayıtlı 740 numaralı defterden alınmıştır³. Defterin ilk sayfasında "Defter-i Bartın İslam ve Reaya" yazmaktadır. Defter tarihi nüfus defterinin ilk sayfasında H.1255/M.1840 olarak yer almaktadır. Üçüncü sayfasında defterin içeriği hakkında bilgi verilmektedir. Ankara Eyaleti müşiri İzzet Mehmet Paşa fermaniyle oluşturulan defter, Viranşehir Sancağına bağlı kaza ve köylerde oturan ve vefat eden toplam nüfusu vermektedir.

³ Defterin tam adı: "Bolu Eyaleti, Viranşehir Sancağı, Bartın Kazası Müslim ve Gayrimüslim Nüfus Defteri"dir. Ciltsiz olan defterin ebadı: 24,5x71,5 cm'dir. Toplam 274 sayfadan meydana gelen defterde 32-35, 69-71,82-83, 255-274 sayfalar boş bırakılmıştır. Defterde hane bilgisinin hemen üzerinde hane numarası ve varsa mesleği, hane numarasının altında hane reisinin ismiyle birlikte kısaca tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Örneğin: "Hane 3 rençber, Orta boylu, kısa sakallı uzun Ahmed oğlu Hüseyin ibni İsmail, Yaş 35" gibi.

H.1255/M.1840 tarihinde Bartın kazasında 13 mahalle ve 729 hane bulunmaktadır. Toplam nüfus ise 1851'dir⁴ (Tablo 1).

Tablo 1: Bartın Kazası Merkez Nüfusu (H.1255/M.1840)

Mahalle Adı	Hane	Nüfus
Halatçı Mahallesi	27	85
Çakaloğlu Mahallesi	21	44
Seydioğlu Mahallesi	33	94
Cortlabaşı Mahallesi	74	187
Hacı Mehmed Mahallesi	38	122
Karagöldüzü mahallesi	81	216
Kanlıırmak Mahallesi	54	162
Köprübaşı Mahallesi	54	137
Esmer Mahallesi	35	86
Sarıkulu Mahallesi	57	137
Halaçyaması Mahallesi	57	133
Cenderler Mahallesi	72	180
Asmabaşı Mahallesi	126	268
Toplam	729	1851

Kaynak: BOA, NFS.d.741,1253/1837.

Nüfusu en fazla olan mahalle Asmabaşı mahallesi olup bu mahallede 126 hane ve 268 nüfus bulunmaktadır. En az nüfusa sahip mahalle ise 21 hane ile 44 nüfuslu Çakaloğlu mahallesi gelmektedir.

H.1253/M.1837 tarihinde Bartın kazasının toplam Müslüman nüfusu kaza merkezi dahil 8109'dur (BOA, NFS.d.740). Bu tarihlerde Bartın'da 24 divan olduğu görülmektedir. Kazanın nüfusu, divanlar arasında farklılık göstermektedir. Daha fazla nüfusa sahip divan olduğu gibi daha az nüfuslu divana da rastlamak mümkündür. Nüfusu en fazla divan Karaköy divanıdır. Karaköy divanını sırasıyla Fermid Dere divanı ve Küçük Sezya divanı izlemektedir. Nüfusu en az olan divanlar ise Afşar, Şahine ve İstevrat divanlarıdır.

⁴ BOA, NFS.d.741,1253/1837,ss. -1-247; Defter ciltsiz, 536 sayfa ve 18X49,5 ebadındadır. Numaralı boş sayfalar:1,7-8,113-120,217-218,245-246,281-282,301-302,311-213,359-533,536.

Tablo 2: Bartın kaza Nüfusunun Divan nüfusuna göre dağılımı (H.1253/M.1837).

Divan Adı	Nüfus
Karaköy Divanı Bartın kaza merkezi	1171
Bartın merkez kazaya bağlı Karaköy Köyü	311
Fermid dere Divanı Bartın Kaza merkezi	792
Fermid dere Divan Orduyeri Köyü	448
Ekibkar	432
Büyük Sezaya	409
Küçük Sezaya	680
Kiriş Divanı	330
Arıay Divanı-Arıd Divanı	195
Feslid Divanı	174
İstevrat Divanı	112
Melenes Divanı	436
Terke Divanı	236
Budak Divanı	319
Arifunan Divanı	232
Aslıkök Divanı	141
Kozkökü Divanı	130
Kutlubey Divanı	353
Şiremir Divanı	209
Elâm ağacı Divanı	104
Afşar Divanı	50
Çakır Divanı-Çakırlar	174
Ulugeçit Divanı	176
Şahine Divanı	99
Eski Bartın Divanı	187
Durnuk Divanı	209
Toplam	8.109

Kaynak: BOA, NFS.d.740

2.2. Köyler

Köy kavramına ilişkin pek çok tanım yapılmıştır. Biz burada köy kanunundaki tanımı esas aldık. Köy Kanunu⁵ 'nun 1. Maddesine göre “Nüfusu iki binden aşağı yurtlara ‘köy’ ve iki bin ile yirmi bin arasında olanlara ‘kasaba’ ve yirmi binden fazla olanlara ‘şehir’ denir.” Sosyolojik açıdan köy, toprağa bağlı bir zümre olarak ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle köy denince “toprak” ve bu toprakta gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler akla gelmektedir (Tezcan, 2015).

Osmanlıda ekonomik hayat tarıma dayanıyordu. Emek kaynağı ise ailenin kendisiydi. Tarım alanında insan emeği ile nüfus arasındaki önemli bir bağ olduğu için nüfus artışı emek gücünü artırıyordu (İnalçık & Quataert, 2000). Köy-aile işletmeleri en küçük birim olarak bilinir. Ülkemizin sosyal yapısı ve ekonomik karakteri bu köy-aile işletmelerine dayanır (İnalçık, 1993).

Bartın kazasında köylerin nüfusunu ortaya koyarken öncelikle divanlardan hareket ettik. Çünkü incelediğimiz nüfus defterlerinde önce divan⁶ sonra bu divana bağlı köy sıralaması yapılmış ve köylerin nüfusları verilmiştir.

Tablo 3: Bartın kazasında divanlara göre nüfus dağılımı (H.1253/M.1837).

Divanlar	Divana Bağlı Köyler	H.1253/M.1837		H.1258/M.1843		+/-
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Akpınar	Handıra Köyü	17	46	17	46	
	Kantarcı Köyü	15	40	16	44	
	Nefsi Akpınar Köyü	21	51	22	51	
	Cebeci Köyü	5	16	4	16	
	Hacı İsa Köyü	10	24	10	24	
	Conduk Köyü	5	9	5	9	
	Uğurlar Köyü	19	52	19	52	
	Şaban Köyü	4	9	4	9	
	Halil Ağa Köyü	7	21	7	21	
	Kanbur Köyü	8	21	24	62	
	Güllük Köyü	24	62	24	62	
	Toplamlar	135	351	152	396	+/+
Durnuk	Akgöz Köyü	11	35	11	34	
	Kulak Köyü	6	26	9	26	
	Koca Reis Köyü	11	43	11	43	

⁵ 7/4/1924 tarih ve 68 sayılı resmi gazetede yayımlanan 442 numaralı kanun.

⁶ Divan, köy ile nahiye arasında bir idari birimdir (Yılmaz, 2010).

	Durnuk Merkez Köy	16	51	16	51	
	Kâfir Pınarı Köyü	10	33	10	33	
	Toplamlar	54	188	57	187	+/-
Eski Bartın	Saraylı Köyü	7	19	7	19	
	Karasu Köyü	22	55	22	55	
	Kulaksız Köyü	3	14	3	14	
	Çapkunlar Köyü	4	14	4	14	
	Kabaklı Köyü	6	15	6	15	
	Akça Köyü	4	22	4	22	
	Toplamlar	46	139	46	139	
Şiremir Divanı	Başköy Köyü	5	14	5	14	
	Alaç Köyü	6	7	5	8	
	Sipahi Köyü	3	5	3	5	
	Sinoplu Köyü	4	23	8	23	
	Sofioğlu Köyü	5	11	5	11	
	Ilıca Köyü	2	7	2	8	
	Tabak Köyü	7	17	7	17	
	Çavuş Köyü	13	31	13	31	
	Korbucağı Köyü	24	54	24	54	
	Toplamlar	69	169	72	171	+/+

Divanlar	Divana Bağlı Köyler	H.1253/M.1837		H.1258/M.1843		+/-
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Kutlubey Divanı	Debbağlar Köyü	9	19	9	19	
	Mensurlar Köyü	3	14	3	14	
	Kutlubey Merkez Köyü	5	16	5	14	
	Demirciler Köyü	19	49	18	49	
	Aşağı Köyü	8	23	8	23	
	Hacı Osman Köyü	5	18	5	18	
	Tuzcular Köyü	17	39	18	39	
	Karaköy Köyü	10	24	10	24	
	Gürgenpınarı Köyü	10	31	10	31	

	Gecen Köyü	19	62	19	62	
	Toplamlar	105	295	105	293	0/-
Çakır Divanı	Kadioğlu Köyü	10	42	10	42	
	Hacı bekir Köyü	12	46	12	46	
	Ömer Ağa Köyü	15	52	11	60	
	Toplamlar	37	140	33	148	-/+
Kiriş Divanı	Merkez Kiriş Köyü	37	115	37	115	
	Kabaca Köyü	4	10	4	14	
	Yekaz Köyü	16	56	14	56	
	Katırcı Köyü	10	31	10	31	
	Derbendağzı Köyü	23	75	22	75	
	Yayalar Köyü	8	14	8	14	
	Toplamlar	98	301	95	305	-/+
Karaköy Divanı	Merkez Karaköy Köyü	31	99	32	99	
	Ağdacılar Köyü	15	45	15	45	
	Gaffar Köyü	16	48	17	48	
	Balanba Köyü	33	117	33	117	
	Toplamlar	95	309	97	309	+/0
Fermid Divanı	Karaçay Köyü	10	29	10	21	
	Kaman Köyü	16	32	16	32	
	Kadı Köyü	17	32	17	32	
	Merkez Fermid Köyü	19	34	18	34	
	Orduyeri Köyü	91	198	91	198	
	Toplamlar	153	325	152	317	-/-
Ulugeçit Divanı	Merkez Ulugeçit Köyü	40	118	40	118	
	Conba Köyü	14	37	14	37	
	Toplamlar	54	155	54	155	0/0

Divanlar	Divana Bağlı Köyler	H.1253/M.1837		H.1258/M.1843		+/-
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Şahine Divanı	Recepoğlu Köyü	4	13	3	13	

	Merkez Şahine Köyü	19	64	19	64	
	Demirciler Köyü	7	67	7	27	
	Toplamlar	30	144	29	104	
Avşar Divanı	Ahmed Beşeoğlu Köyü	4	12	5	16	
	Karaali köyü	10	30	10	30	
	Güllük Köyü	4	10	4	10	
	Toplamlar	18	52	19	56	
Kozlu Divanı	Mehmet Bey Oğlu Köyü	7	23	6	23	
	İmamoğlu Köyü	11	27	10	27	
	Toplular Köyü	4	23	8	23	0/-
	Lazoğlu Köyü	8	31	15	31	
	Toplamlar	30	104	39	104	
Alemağaç Divanı	Merkez Alemağaç Köyü	5	18	5	18	
	Dervişler Köyü	7	20	8	23	-/+
	Ormanlar Köyü	5	15	5	15	
	Dolaşıklar Köyü	5	16	5	16	
	Akmanlar Köyü	6	14	6	14	
	Toplamlar	28	83	29	86	
Aslıkeve Divanı	Yazıcı Köyü	8	31	8	31	
	Durmuşlar Köyü	6	15	6	15	
	Şaban Köyü	6	18	6	18	-/+
	Kadirli Köyü	3	6	3	6	
	Ali Efendioğlu Köyü	7	14	7	14	
	Nana Köyü	5	16	5	16	

	Çeşdibe Köyü	5	29	5	29	
	Toplamlar	40	129	40	129	+0
Büyük Sazye Divanı	Kaşbaşı Köyü	48	116	48	116	
	Okçular Köyü	24	82	28	82	
	İpçiler Köyü	29	76	29	86	
	Aşağı İpçiler Köyü	30	92	30	92	
	Kadı Köyü	12	33	12	33	
	Toplamlar	143	399	147	409	-/-

Divanlar	Divana Bağlı Köyler	H.1253/M.1837		H.1258/M.1843		+/-
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Küçük Sazye Divanı	Merkez Küçük Sazya Köyü	44	104	44	104	
	Sorta Köyü	16	45	16	45	
	Kayakoz Köyü	24	70	24	70	
	Kötüyer Köyü	11	31	11	31	
	Toplamlar	95	250	95	250	0/0
Arfunda Divanı	Karamanlar	9	30	9	30	
	Akıncılar Köyü	15	42	15	42	
	Radular Köyü	6	14	6	15	
	Orta Köy	10	24	10	24	
	Kozyaka Köyü	20	48	20	48	
	Merkez Arkonda Köyü	17	48	17	48	
	Toplamlar	77	206	77	207	0/+
Feslid divanı	Yukarı Feslid Köyü	24	64	24	65	

	Gürcü veya Görücü Köyü	12	33	12	33		
	Aşağı Feslid Köyü	17	57	17	57		
	Toplamlar	53	154	53	155	0/+	
Estoran Divanı	Abacı Köyü	11	32	12	35		
	Nakiboğlu Köyü	9	28	9	28		
	Burakçı Köyü	7	16	7	14		
	Boğaz Köyü	7	28	7	28		
	Toplamlar	34	104	35	105	+/+	
	Arı Elma Divanı	Bayram Beşe Köyü	6	18	6	18	
		Memi Köyü	3	9	3	9	
Uhud veya Ahad Köyü		6	26	6	26		
Palancı Köyü		7	25	7	25		
Keller Köyü		5	14	5	14		
Dere Köyü		4	11	4	11		
Kadı Köy		5	16	5	16		
Kıran Köyü		26	91	26	91		
Toplamlar		62	210	62	210	0/0	

Divanlar	Divana Bağlı Köyler	H.1253/M.1837		H.1258/M.1843		+/-
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
Mülen Divanı	Kurt Köy	18	48	18	48	
	Recebbeşeoğlu Köyü	13	34	13	34	
	Gökler Köyü	9	23	10	23	
	Çayır Köyü	21	54	21	54	
	Mustiler veya Musenler Köyü	5	12	5	12	
	Kıran Köyü	13	27	13	27	
	Hoşafklar Köyü	5	8	5	8	

	Emirler Köyü	6	17	6	17	
	Bani Köyü	15	42	15	42	
	Akçamescid Köyü	26	76	26	86	
	Toplamlar	150	387	151	397	+/+
Budak Divanı	Gökçemus Köyü	22	66	22	66	
	Gaffar Köyü	11	44	11	44	
	Duruncular Köyü	6	19	6	19	
	Murad Bey Köyü	14	45	14	45	
	Kömeler Köyü	21	72	21	72	
	Karılar Köyü	8	20	8	60	
	Cebeci Köyü	9	41	9	41	
	Toplamlar	91	307	91	347	0/+
Terke Divanı	Hatiboğlu Köyü	17	51	17	51	
	Yağcı veya Bağcı Köyü	14	46	14	46	
	Merkez Terke Köyü	22	75	22	75	
	Haliloğlu Köyü	11	49	13	49	
	Toplamlar	64	221	66	221	+0

Kaynak: BOA, NFS.d.741

Tabloda görüldüğü gibi, en büyük divan Büyük Sazye divanıdır. Bu divana bağlı 5 köy bulunmaktadır. Büyük Sazye divanına bağlı köylerin toplam nüfusu 399'dur. Bu divanı, 387 nüfusla Mülen Divanı, 351 nüfusla Akpınar ve 325 nüfus ile Fermid divanları izlemektedir. En küçük üç divan ise sırasıyla Avşar (52), Alemağaç (83) ve Kozlu (104) divanlarıdır.

M.1837/M.1843 yılları arasında Divanlara bağlı köylerin hane ve nüfuslarında az da olsa artma ve azalma yönünde bir takım değişimler olmuştur. Hane ve nüfusta her ikisinde artma görülen divanlar Akpınar, Şiremir, Avşar, Alemağaç, Büyük Sazye ve Estoran divanlarıdır. Ulugeçit, Aslıkeve, Küçük Sazye ve Arıelma divanlarında ise hem hane hem de nüfusta herhangi bir değişim olmamıştır. Söz konusu diğer divanlarda ise hane veya nüfusta herhangi birinde artış veya azalış kaydedilmemiştir.

Bartın'da, incelenen dönemde, Müslümanların yanısıra Kıpti ve Rum gibi başka milletlerden de nüfus bulunduğu görülmüştür. Viraşehir Sancağının

Kıpti⁷ defterinde yapılan incelemede Bartın'da 9, Amasra'da 137 ve Ulus'ta 10 olmak üzere toplam 156 kıptî olduğu görülmüştür. Viranşehir sancağında toplam 214 Kıptî olduğu dikkate alındığında sancaktaki Kıptilerin yaklaşık % 73'ünün Bartın kazasında yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Kazada ayrıca belirtilen tarihte ehli zimmet olarak da bilinen 1225 Rum Milleti⁸ bulunmaktadır. Aynı tarihte Safranbolu Kıran Köyü'nde 170 Rum Milleti (BOA, NFS.d.818) yaşadığı dikkate alındığında Bartın'da Rum nüfusun önemli ölçüde fazla olduğu anlaşılmaktadır (BOA, NFS.d. 817).

Günümüzde Bartın'ın bir ilçesi konumunda olan Amasra, 1259/1843 tarihinde Bolu eyaletine bağlı Viranşehir Sancağı'nın bir kazası idi. Amasra kazasının Kal'a (3 mahalle, 7 köy), Morikan (10 köy), Karaköy (4 köy), Çıkraz (13 köy), Kurucaşile (13 köy), Kayadibi (8 köy), Yukarı Menteşe (5 köy), Orta Göleş (8 köy), Yahya Köy (4 köy), Deyve (4 köy), İlendir (5 köy) ve Helkeme (1 köy) olmak üzere toplam 12 divanı bulunmaktadır. Toplamda 571 hane, 30 köy, 7 divan ve 1788 nüfus bulunmaktadır. Defterin sonunda her ne kadar divan sayısı 7 deniliyor ise de defterin akışından bakıldığında divan sayısı 12 olarak görülmektedir(BOA, NFS.d.819).

H.1259/M.1843'te Bartın'a bağlı Halatçı, Çakaloğlu, Seydioğlu, Çortulabaşı, Hacı Mehmed, Karagöldüzesi, Kanlıırmak, Köprübaşı, Esmer, Sarıkuyu, Halacıyaması, Çoturlar ve Asmabaşı olmak üzere 13 mahallesi, Eski Bartın, Şiremir, Kutlubey, Şiremir, Kutlubey, Çakır, Kiriş, Karaköy, Karmid, Ulugeçid, Şahne, İrşad, Kozgöve, Alemağaç, Aslıköve, Büyüksazya, Küçüksazya, Arkondal, Feslid, İstorad, Arielma, Melent, Budak ve Terke olmak üzere 24 divan ve bu divanlara bağlı 135 köy bulunmaktadır. Hane sayısı 2495 olup bunun 729 hanesi mahalle ve geriye kalanı köylere aittir. Toplam nüfus ise 6883'tür. Bu nüfusun 1851 kadarı mahallelerde ve 5032'i ise köylerde yaşamaktadır (BOA, NFS.d. 819).

Bir kıyaslama yapmak amacıyla, H.1259/M.1843'lerde Bartın kazasının dahil olduğu Viranşehir Sancağı'na bağlı diğer kazaların nüfusları hakkında bilgi verilecek olursa; Bendekli kazası 2621 hane (kasaba:453,köy: 2168), toplam nüfus ise 7527 (kasaba: 1165, köyler:6362), Çarşamba kazası 25 divan, 139 köy, 1324 hane, toplam nüfus 3767, Eflani kazası 1019 hane, 33 köy ve 24 divan, Safranbolu kazası köy:45, hane: 2304 ve nihayet Viranşehir kazası hane:1514, 45 divan, 132 köy (BOA, NFS.d. 819) bulunmaktadır (Tablo.4).

⁷ Bu kelime Mısırlılar ve Nil deltası sakinleri için kullanılmakta iken Hristiyanlığın Mısır'a girmesinden sonra Hristiyanlık Kıptîler'in dini olmuştur. Sonraları Kıptî ismi Mısır'daki Hristiyan halkı ifade etmeye başlamıştır (Hacıeminoğlu, 2002).

⁸ 1860-1870 yılları arasında Osmanlı Devleti'ndeki Rum nüfusu, Avrupa ve Asya'da yaklaşık birer milyon olarak tahmin edilmektedir. Başka bir ifadeyle kabaca Osmanlı Devleti'nin toplam nüfusunun %9'unu oluşturduğu bilinmektedir (Karpat, 2003).

Tablo 4: Viranşehir Sancağında Nüfusun Kazalara Göre Dağılımı (H.1259/M.1843)

Kazalar	Hane	Nüfus
Bendrekli	2.621	7.527
Çarşamba	1.327	3.767
Eflani	1.019	2.884
Safranbolu	2.304	6.545
Viranşehir	1.514	4.300
Bartın	2.495	6.883
TOPLAMLAR	11.280	31.906

Kaynak: BOA, NFS.d. 819

Tabloda Viranşehir Sancağına bağlı altı kazaya ait hane ve nüfus görülmektedir. Buna göre 11.280 hanede toplam 31.906 nüfus bulunmaktadır. Her hane ortalama 3 nüfus barındırmaktadır. En fazla nüfus Bendrekli kazasında olup, bunu ikinci sırada Bartın kazası izlemektedir. En az nüfusa sahip kaza ise Eflani kazasıdır.

Nüfus verilerinin elde edildiği bir diğer defter ise hiç şüphesiz Kâmil Kepeci nüfus defteridir. Bu defterde en başta hane numarası, hemen altında hane reisini tanıttıcı bilgiler (Orta boylu, aksakallı, Osman oğlu Mehmet vb.), en sonda ise kişinin doğum tarihi yer almaktadır.

Kâmil Kepeci nüfus defterine göre Bartın H.1264/M.1848 tarihinde Viranşehir Sancağı'na bağlı bir kazadır. Bartın kazasında 8 mahalle, 135 köy, 24 divan ve köylere tabi 5 mahalle bulunmaktadır (K.K.d.No:6526). Kazada Müslüman nüfusu dışında Ermeni, Kıpti ve Rum nüfusuna da rastlanılmıştır. Buna göre 1260/1844 tarihli Miralay Ali Bey tahririnde Müslim 2561, Ermeni⁹ 20 nüfus bulunmaktadır (BOA, NFS.d.971). Diğer taraftan H.1275/M.1859 tarihinde Nazmi Efendi tarafından yapılan sayımda Bartın kazasında 142 Müslim, 1 Kıpti Müslim, 1 Rum olmak üzere toplam 147 ermeni ve yabancı ermeni kaydedilmektedir.

Hane bazında değerlendirildiğinde H.1264/M.1848'de 2455 Müslim hanesi, 4 Kıpti Müslim hanesi, 6 Kıpti ermeni hanesi, 7 Rum hanesi, 6 ermeni hanesi olmak üzere yerleşik toplam 2478 nüfus bulunmaktadır. Gayri Müslim olarak Rum milletinden 80 (yerli 16 ve yabancı 64), Ermeni Milletinden 24 (yerli

⁹ Osmanlı Devleti'nde Ermeniler kendi isimleriyle anılan millet statüsünde idiler. Hükümet nezdinde Osmanlı devletindeki en güvenilir Hristiyan topluluk olarak görülüyorlardı. İmparatorluğun her yerinde Ermenilere rastlanılmakla birlikte daha çok Erzurum, Sivas, Van, Elazığ, Diyarbakır ve Bitlis vilayetlerinde bulunuyorlardı (Karpat, 2003).

nefer 17 ve yabancı nefer 7) ve Kıptiyan Milletinden 19 asker nefer olduğu görülmüştür. Ermeni Milletinden asker olarak yerli bulunmamaktadır. Yabancı nefer 1, tabip yerli nefer 9, yabancı nefer 5 kişidir. Köylerde yerli nefer 11, yabancı nefer 5, Cebelliyan yerli nefer 10 kişidir (BOA, NFS.d.971). Amasra kazasında Miralay Ali Bey 1260/1845 tarihli tahririnde 2421 hane Müslim, 7 hane Kıpti Müslim, Ulus kazasında Müslümanlara ait 1099 hane ve Kıpti Müslümanlara ait 3 hane bulunmaktadır (BOA, NFS.d.971).

Sonuç

Bartın şehir merkezi ve merkeze bağlı köyler üzerinde yapılan bu çalışma, imparatorluğun geniş coğrafyasındaki küçük bir yerleşim ağında bulunan bir kazanın Tanzimat Dönemi demografik yapısını incelemeyi hedeflemiştir.

Yapılan çalışma sonucunda, Bartın'ın demografik yapısı dönemler itibariyle farklılık göstermiştir. Bartın'ın nüfusu 1831 sayımında 7.135 erkek nüfus olarak kaydedilmiş, Amasra ve Ulus ilçeleriyle birlikte toplam nüfus 15.000'i aşmıştır. Aynı tarihlerde Bartın kazasının bağlı olduğu Viranşehir Sancağının nüfusu toplam 60.727'dir. Buna göre Bartın kazası sancak nüfusu içinde %27.43 gibi bir orana sahip olduğu görülmüştür.

H.1253/M.1837 tarihinde kaza merkezi dâhil toplam 8.109 olan Bartın'ın nüfusu, H.1260/M.1843'te 5.122'ye düşmüştür. 1289/1872 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesinde Bartın'da 8977 Müslüman, 3 Rum ve 6 Ermeni hanesi olduğu görülmüştür. Aynı tarihte 9 mahallesi ve 122 köyü olan kazada 32.000 Müslüman, 8 Rum ve 17 Ermeni yaşadığı tespit edilmiştir.

Bartın'da 19.yüzyılın ortalarına kadar önemli bir nüfus artışı olmuştur. Sonraki tarihlerde bu eğilim artma ya da azalma yönünde değişim göstermiştir. H.1256/M.1840 tarihinde Bartın kazasına bağlı 13 mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerin toplam nüfusu 1851'dir. Bartın kazası H.1260/M.1845'te 8 mahalle, 24 divan ve 135 köy'den meydana gelmiştir. Divanlarda toplam 1761 hane ve bu hanelere ait toplam nüfus 5122'dir.

Tanzimat Döneminde Bartın şehri, tarihî misyonu ve demografik yapısı itibariyle küçük bir Anadolu yerleşim biriminin özelliklerini taşımaktadır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI**Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

Kâmil Kepeci Tasnifi, No; 6526

Nüfus Defterleri, NFS.d, 740, 741, 771, 817, 818, 819, 971.

Temettuât Defterleri (ML.VRD.TMT.), No; 3032, 3033, 3034, 3035, 3036, 3037, 3038, 3039, 3040, 3041, 3042,3043, 3044, 3045, 3046, 3047, 3048, 3049, 3050, 3051, 3052, 3053, 3054, 3055, 3056, 3057, 3058, 3059, 3060, 3061, 3062, 02824.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

ÇETİN, E. (2014). Kastamonu Vilâyet Sâlnâmelerinde Bartın (1869-1903). F. Ç. Mustafa Hizmetli içinde, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bartın (s. 49-62). Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları.

HACIEMİNOĞLU, N.-A. B. (2002). İslâm Ansiklopedisi "Kıptiler" (Cilt 25). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İNALCIK, H. (1993). Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları İncelemeler. İstanbul: Eren Yayıncılık.

İNALCIK, H., & Quataert, D. (2000). Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (Cilt 1 (1300-1600)). İstanbul: Eren Yayıncılık.

KARPAT, K. H. (2003). Osmanlı Nüfusu 1830-1914 Demeografik ve Sosyal Özellikleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

KORKMAZ, Z. (1965). Bartın ve Yöresi Ağızlarındaki Lehçe Tabakalaşması. Türkoloji Dergisi, 2(1), 227-249.

KÜTÜKOĞLU, M. S. (2000). XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisâdî Yapısı. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

ÖZTÜRK, S. (1996). Tanzîmât Döneminde Bir Anadolu Şehri Bilecik. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

T.C. Bartın Valiliği (2008). Bartın 2023 Stratejik Amaçlar ve İl Gelişme Planı. Bartın: Sargın Matbaası.

TABAKOĞLU, A. (2005). Toplu Makaleler I İktisat Tarihi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

TEZCAN, M. (2015, 12 06). Sosyolojik Yönden Köy.
http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/c4924daf0410c11_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi adresinden alındı

TUNCEL, M. (1992). İslâm Ansiklopedisi "Bartın" (Cilt 38). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

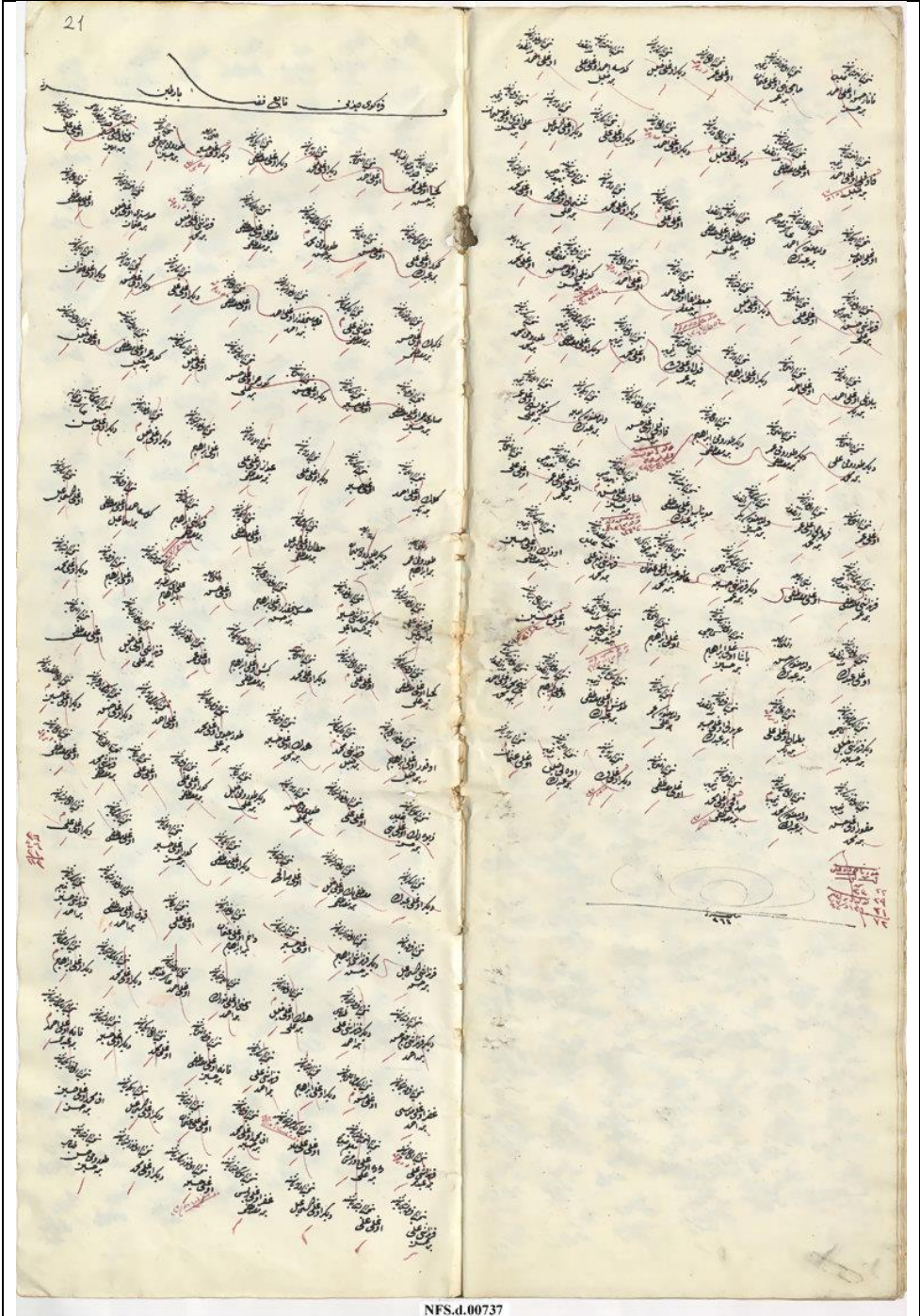
TÜİK (2013). Seçilmiş Göstergelerle Bartın 2012. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

YAKUPOĞLU, C. (2010). Bartın Vakıfları 1214-1514. Bartın: T.C. Batın İl Özel İdaresi Yayını.

YILMAZ, C. (2010 (2/1)). Türkiye'de Tarihçiler ve Coğrafyacilar Tarafından Farklı Anlamalarda Kullanılan Bir Terim: Divan. History Studies, 273-309.

Ekler

TARİH : / /2010		
DEFTER BİLGİ FORMU (BDA-17-FR-10)		
KOD : NFS.d	SIRA NU : 00819	ORJİNAL NU :
NÜFUS DEFTERİ		
BAŞLANGIÇ TARİHİ :		BİTİŞ TARİHİ :
ŞEKLİ : Ciltli Ciltsiz Ebrulu Ebrusuz X X		EBADI : 24x 64
NUMARALAMA USULÜ : Varak Sayfa X		TOPLAM SAYFA SAYISI : Numaralı : 68
Numaralı boş sayfalar : 1, 6-7, 24-25, 30-32, 40-43 Mükerrer sayfa numaraları : Ekler : Numarasız boş sayfalar (başta) : Numarasız boş sayfalar (sonda) :		
AÇIKLAMALAR :		
Çekimin Yapıldığı Kamera: Sayısal A2-2		Operatör : O.Furkan KESKİN

NFS.d.00737

